

кож побачити економічні проблеми в момент їхнього виникнення й одразу їх усувати.

Однак на практиці лише деякі підприємства споживчої кооперації застосовують систему управлінського обліку для ефективнішого вирішення питань і проблем ведення бізнесу, багато керівників не завжди усвідомлюють роль управлінського обліку на підприємстві та недостатньо чітко розуміють поставлену мету і завдання.

Література

1. **Україна.** Закон. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні// Від 16 липня 1999 року № 996-XIV// Галицькі контракти. – 1999, № 36.
2. **Голов С.Ф.** Управлінський облік. Підручник. – К.: Лібра, 2003. – 704 с.
3. **Друри К.** Введение в управленческий и производственный учет: Пер. с англ./ Под ред. С.А. Табалиной. – М.: Аудит, Юнити, 1994. – 560 с.: ил.
4. **Лень В.С.** Управлінський облік: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2003. – (Вища освіта ХХІ століття).
5. **Нападовська Л.В.** Управлінський облік: Монографія. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 450 с.
6. **Соколов Я.В.** Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней. Москва "Аудит" Издательское объединение "Юнити" 1996 р.

УДК 330.342:167

Здобувач Н.М. Ногінова – Львівська КА

АКЦІОНЕРНА ВЛАСНІСТЬ – ПРОВІДНА ФОРМА ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розкрито суть акціонерної форми власності. Акціонування аналізується як засіб максимальної мобілізації існуючих ресурсів і стимулів підвищення ефективності господарювання.

Competitor N.M. Noginova – Commercial Academy of Lviv

Joint-stock property – leading form of managing in the conditions of transitive economics

It is exposes the essence of joint-stock form property. A joint-stocking analyses as means of maximum mobilization of existence resources and stimulates rise of efficacy managing.

Одним із найважливіших шляхів роздержавлення економіки виступає перетворення державних промислових підприємств на більш ефективні форми господарювання, якими є, зокрема, акціонерні товариства. У нашій країні створено більш як 35 тис. акціонерних товариств, кількість власників акцій сягає близько 33 млн., загальний обсяг емісії цінних паперів дорівнює 100 млрд. грн. [1, с. 9]. Порівняно з розвинутими країнами світу наша держава за показником чисельності акціонерів, їх питомої ваги у загальній кількості населення випереджає інші країни. Але це не означає, що в Україні найбільше реальних власників. Для з'ясування причин такої невідповідності потрібно розкрити суть акціонерної власності.

Діяльність акціонерних товариств засновується на акціонерній формі власності. Оскільки власниками акцій може стати держава в особі її органів,

державні підприємства, кооперативи, приватні фірми, члени колективу й громадяни, що не працюють на підприємстві, тобто на одному підприємстві концентруються ресурси, що початково належали до найрізноманітніших форм власності, то цим викликані полярні позиції щодо суті акціонерної форми власності. Залежно від кількості акцій, що належать державі, фізичним та юридичним особам, акціонерна форма власності може набувати різних за характером форм. Саме цим викликана дискусія навколо природи акціонерної форми власності та невирішені дотепер питання щодо її економічної оцінки. Зокрема, цим проблемам присвячені праці таких економістів як А. Гальчинський, П. Єщенко, І. Лазня, Л. Мельник, с. Мочерний, В. Рибалкін.

Так, у статті В. Рибалкіна та Л. Мамичевої акціонерна власність визначається як найрозвинутіша і водночас перехідна форма "приватної власності: асоційовану приватну власність як органічну єдність двох якостей відносин привласнення – приватної та спільної" [2, с. 49]. Конкретизуючи своє розуміння спільної якості, автори стверджують, що у володінні акціонерним капіталом великих корпорацій починає брати участь не одна група, а цілий ряд суб'єктів, і "на цій основі реальне володіння, розпорядження й використання спільного (інтегрованого) капіталу стають можливими тільки за умови об'єднання та встановлення стійкого зв'язку (відносин) між усіма суб'єктами спільної корпоративної власності" [2, с. 48]. З цього можна зробити висновок, що у величезних корпораціях, де чисельність акціонерів становить мільйони, власність є спільною. Однак це суперечить не лише реаліям дійсності, але й твердженню авторів про наявність у межах асоційованої власності осіб, "...об'єднаних взаємною системою участі в одному й тому ж самому капіталі" [2, с. 49]. Адже система участі – це багатоступенева система залежності й контролю, в якій дрібний власник неспроможний впливати на розвиток акціонерної власності та управління нею.

На нашу думку, акціонерна власність початково походить з приватної, але на новому етапі розвитку утверджується в новій формі (колективний тип власності) та в інших масштабах. Принципово новою є форма трудової акціонерної власності. Наприклад, у США працівники майже повністю або частково володіють 10500 фірмами. На них зайнято понад 11 мільйонів людей (тобто близько 10 % найманої робочої сили США). Ця цифра щорічно зростає приблизно на 10 % [3]. Продаж частини підприємств робітникам на пільгових умовах сприяє подоланню відчуження найманих працівників від засобів виробництва.

На думку С. Кудина, суть акціонерної форми власності можна розкрити через "права володіння, користування і розпорядження певною часткою статутного капіталу співвласниками акціонерного товариства, усередині якого існує їх обмежена відповідальність, а їхні права власності підтверджують цінні папери – акції" [4, с. 7]. Проте глибинну суть будь-якої форми власності можна розкрити лише через категорію привласнення. А категорії права володіння, користування й розпорядження розкривають юридичний аспект власності, але не дають уявлення про реальний механізм її реалізації.

Значна частина вчених, наслідуючи західну точку зору на проблему власності, відносять акціонерну власність до приватної. Так, наприклад,

В.Н. Петюх зазначає, що у сучасній економіці існують лише дві форми власності: приватна й державна, а всі інші різновиди – похідні від них" [5]. Така спроба провести поділ існуючих типів власності лише на дві полярні групи неправомірний, тому що це не відповідає вимогам діалектичного методу дослідження, який передбачає виділення проміжних форм. На думку А. Гальчинського, "акціонерна власність вважається не лише найвищою за рівнем своєї зрілості, а й найскладнішою за механізмами реалізації формою функціонування приватної власності, яка пройшла досить тривалий шлях свого становлення"[6]. На наш погляд, такий поділ економічної власності неправомірний. По-перше, у такий спосіб ігноруються вимоги системно-структурного аналізу. Адже у процесі такого об'єднання між колишніми приватними власниками виникають і розвиваються якісно нові відносини (наприклад, замість конкуренції – відносини партнерства, співробітництва тощо). Заперечувати це – значить ототожнювати ціле з його складовим елементом. По-друге, виникає якісно нова форма економічної реалізації акціонерної власності – привласнення засновницького прибутку, дивідендів. По-третє, треба розрізняти власність на засоби виробництва та власність на результати виробництва (наприклад, у формі дивідендів). За словами А. Гальчинського, "...акціонерна власність вносить істотні корективи у спосіб взаємодії робочої сили із засобами виробництва. Формується їх пряме поєднання: долається відчуження робітника ... від засобів і результатів праці"[7]. Присвоєння засобів виробництва в акціонерному товаристві носить, безсумнівно, колективний характер. По-четверте, різниця полягає у виконуваних нею функціях.

На наш погляд, основні функції акціонерної власності можна звести до наступного:

- розширення джерел нагромадження та фінансування;
- сприяння демократизації управління підприємствами;
- подолання відчуження працівників від засобів виробництва;
- діяльність акціонерних підприємств сприяє інтеграції різних форм власності та утворенню підприємств із змішаним капіталом;
- оптимізація функціонування й розвитку техніко-економічних відносин, тобто відносин спеціалізації, кооперування, комбінування.

Відмінність акціонерної власності від приватної полягає в тому, що присвоєння засобів виробництва на акціонерному підприємстві носить колективний характер. К. Маркс стверджував, що акціонерний капітал – це "необхідний та перехідний пункт до зворотного перетворення капіталу у власність виробників, але вже не у приватну власність відокремлених виробників, а у безпосередньо суспільну власність", перехід від "...капіталістичного способу виробництва до асоційованого"[7, с. 298].

Відмінність акціонерної власності від приватної полягає, на наш погляд, також у тому, що, з одного боку, розширюється коло пайових учасників нагромадження капіталу і його продуктивного використання, з іншого – дохід привласнюється безпосередньо не у формі прибутку, а дивідендів на акції. Доходи на капітал отримують багато громадян, у тому числі члени трудових колективів. Акціонерна форма власності характеризується виникненням виробничих відносин між рядовими дрібними акціонерами, власниками

контрольного пакета акцій, управлінським персоналом акціонерного товариства та іншими суб'єктами з приводу привласнення засобів виробництва, прибутку у вигляді заробітної плати та дивідендів, інших об'єктів власності. При цьому численні власники цінних паперів, залишаючись відносно економічно відокремленими, стають носіями колективного економічного інтересу, перед ними ставиться задача прийняття спільних рішень, у процесі виробництва відбувається колективне привласнення засобів виробництва на підприємстві, і суб'єктом привласнення тієї частини прибутку, що йде на виплату дивідендів, є колектив людей. Усе це дає змогу віднести акціонерну форму власності до її колективного типу.

В акціонерній формі власності власність на капітал відокремлена від капіталу-функції, що прискорює концентрацію та централізацію капіталу, його перелив з однієї галузі в іншу, раціоналізацію процесу управління. Це означає, що реальні можливості щодо управління акціонерним товариством зміщені до менеджерів.

Акціонерна форма власності дає змогу об'єднати засоби держави, колективів підприємств, населення, інших інвесторів для створення нових і технічного переозброєння старих виробничих ланок, долати відомчі бар'єри і здійснювати вільне міжгалузеве переливання капіталу. Отже, вона є найефективнішою формою організації підприємницької діяльності з огляду на реальну можливість залучення необхідних інвестицій.

Крім того, підприємству з акціонерною формою власності простіше нарощувати обсяги виробництва завдяки наявності фінансових ресурсів та використовувати резерви для зниження собівартості виробленої продукції. Це дає добру можливість отримувати постійно зростаючий прибуток. Звідси випливає, що корпорація – це організаційно-правове утворення, яке може функціонувати стабільно протягом дуже тривалого періоду, що створює необмежені можливості для перспективного розвитку.

Для рядових власників акцій ця форма власності також має певні переваги. Кожний акціонер як співвласник корпорації несе лише обмежену відповідальність (за банкрутства фірми він втрачає тільки вартість своїх акцій). Важливо й те, що окрема особа може зменшити свій власний фінансовий ризик, якщо купуватиме акції кількох акціонерних товариств. Кредитори можуть пред'явити претензії лише корпорації як юридичній особі, а не окремим акціонерам як фізичним особам.

Нарівні з підвищенням ефективності мобілізації і перерозподілу фінансових ресурсів використання акціонерної форми власності дає змогу застосувати нову форму матеріального й психологічного стимулювання праці. Акціонерна форма власності дає змогу об'єднати інтереси працівника й власника, частково подолати відчуження працівників від засобів виробництва. Численні приклади роботи акціонерних товариств (АТ "Гідросила" і "Червона зірка" у Кіровограді, Львівська "Галичфарм", Чернігівська "Чезара", "Каховський завод електрозварювального устаткування") показують, що позитивні результати на цих підприємствах досягнуті завдяки активному менеджменту, який підкріплений участю акціонерів в управлінні підприємством,

вдалому залученню інвестицій, закріпленні на ліквідному внутрішньому чи зовнішньому ринках [8, с. 11].

Акціонерна форма власності володіє значним потенціалом перетворення економічної ролі акціонерів та їх становища як власників. Головна перевага акціонерної форми пов'язана з тими змінами, які вона вносить у механізм реалізації власності на засоби виробництва. Саме ця форма підприємства – величезний крок до підвищення ефективності роботи як окремого підприємства, так і зростання ефективності на рівні галузі, цілої промисловості. Якщо враховувати, що ні технічний прогрес, ні передова організація виробництва не є привілеєм корпорації, то логічно зробити висновок, що резерви загальної економічної ефективності корпорації як такої лежать у галузі організації та управління самої системи відносин власності.

Акціонерна форма власності підвищує концентрацію виробництва, утворенню багатозаводських, багатопрофільних компаній, диверсифікації виробництва. Коли створюються відкриті системи виробництва і розподілу, більшість ланок яких не захищена від конкуренції, такий ріст веде до ефективності господарювання, не породжуючи побічних наслідків, пов'язаних з монополістичними деформаціями. Мобільно концентруючи тимчасово вільні ресурси, акціонерна форма власності відображає прагнення до отримання економії на масштабах виробництва (технологічна економія), яка утворюється внаслідок скорочення середніх витрат на одиницю продукції, що виробляється. Це скорочення досягається зміною характеру ресурсів, які використовуються, що виявляється у посиленні спеціалізації праці, введенні автоматизації, механізації внутрішніх транспортних систем та ін. Роль акціонерної власності як способу організації і фінансування великих проектів є дуже значною.

Взаємозамінність і переплетення власницьких повноважень, які передбачають акціонерні товариства, визначає ускладнення структури власників та характеру їх взаємодій. Є безліч організаційних можливостей формування власницьких коаліцій. Це двосторонні спільні підприємства (створення нових підприємств з взаємною участю в їх акціонерному капіталі і активної участі "батьківських компаній" в їх управлінні), багатосторонні партнерства з сильним становищем однієї фірми, інвестиційна участь (з капіталовкладенням одного партнера у підприємство іншого), поглинання однієї фірми іншою тощо.

З акціонерною формою власності з'являється можливість здійснювати вертикальну інтеграцію, диверсифікацію та інтернаціоналізацію виробництва; з'являються багатопродуктові, багатогалузеві та багатонаціональні компанії. Всі ці процеси відображають прагнення до економії на масштабах сфери діяльності (або економії на асортименті та ринках збуту). По-друге, з'являється потреба в економії на трансакційних витратах. Ці витрати пов'язані із здійсненням ринкових договірних відносин і виникають тоді, коли відбувається перехід товару або послуги від однієї технологічно відособленої структури до іншої, тобто коли має місце трансакція – угода, контракт, договір, операція. Скорочення цих витрат досягається за рахунок обмеження обсягу ринкових відносин за допомогою вертикальної інтеграції, диверсифікації, інтернаціоналізації. Акціонерна форма власності дає змогу зменшити ці

витрати. Вона дає можливість об'єднати постачальників і споживачів в інтегровану систему, сприяє створенню особливого економічного клімату, де панує взаємовигідне партнерство. Постачальникам забезпечується гарантований ринок збуту, що підвищує загальну ефективність економічної системи.

Розкриваючи специфіку акціонерної форма власності, ми поділяємо думку В. Логвиненко та І. Лазні про те, що вона є складним економічним феноменом, а саме:

- частково особиста власність (невелика кількість акцій, які приносять незначний дохід, що відіграє в бюджеті акціонера другорядну роль);
- вона може бути однією з форм приватного привласнення і приносити її власнику дохід відповідно з вартістю акцій, а не з кількістю вкладеної праці;
- у випадку, коли власник акцій є також працівником, він одержує на акції дивіденди, а за працю (використання робочої сили підприємцем) – заробітну плату. Джерелом дивіденду є частина прибутку, яка безпосередньо не пов'язана з трудовим внеском, а з номінальною вартістю акції;
- акціонерна власність виникла як об'єднання приватних та інших власників, тобто вона перетворила різних власників у колективного [9, с. 34].

Під час розгляду акціонерної власності з точки зору системного підходу необхідно розрізняти її глибинну суть та форми прояву або ж форми реалізації, які розкривають цю глибинну суть через низку специфічних механізмів. Такою рушійною силою є економічний механізм реалізації власності. Загальний зміст поняття "реалізація власності" утворює процес привласнення, присвоєння через процес виробництва корисних властивостей, притаманних об'єктам власності, і отримання на цій основі доходів. Можна ще сказати, що це процес вилучення з об'єктів власності їхніх корисних властивостей. Першим ступенем даного процесу є охоплення об'єкта власності реальними економічними відносинами присвоєння, тобто, за словами професора В. Рибалкіна, "...перехід власності з форми спокою (свого юридичного змісту) у форму руху – виробничі відносини, які утворюють економічний зміст власності. Другим ступенем механізму реалізації власності є перехід виробничих відносин в їхні конкретні економічні форми (заробітну плату, прибуток, ренту, дивіденд, процент тощо), що є особливими формами доходу, в яких здійснюється реалізація відповідних об'єктів власності" [10, с. 68]. Через ці доходи відбувається привласнення (купівля) суб'єктами власності нових економічних благ, тобто перетворення їх на своє надбання, що утворює сутність процесу реалізації власності. Тому цілісність виробничих відносин та їхніх конкретних економічних форм утворюють цілісний механізм реалізації власності як відносин привласнення суб'єктами власності відповідних частин суспільного продукту.

Щоб розкрити зміст економічних форм реалізації акціонерної власності, потрібно розглядати акціонерну власність як єдність реального й фіктивного капіталу. Реальний капітал акціонерного товариства – це засоби виробництва, які створюють товари у речовій і вартісній формах, тоді як фіктивний капітал – це випущені в обіг акції, які безпосередньо не створюють ні речової, ні вартісної форми багатства. На думку професора В. Рибалкіна, змістом перетворення фіктивного капіталу є, по-перше, рух реального капіта-

лу, і, по-друге, розподіл і перерозподіл створеної реальним капіталом вартості, а також спекулятивної вартості, що породжує особливі форми доходів, які є формами реалізації фіктивного капіталу [10, с. 68].

Упродовж 90-х років за суто формальними ознаками роздержавлення супроводжувалось передусім збільшенням частки колективної власності (власності трудових колективів). До того ж пріоритетність цієї форми власності була визнана Законом Верховної Ради Української РСР "Про власність" [11]. Так, якщо у державному секторі чисельність робітників і службовців скоротилася на 7,1 тис. чол., то у колективному (порівняно з 1992 роком) – зросла на 2043,3 тис. чол. Інакше кажучи, у народному господарстві в цілому державна власність за цим показником скоротилася на 42,8 %, а колективна – зросла у 1,6 раза [12, с. 301]. У наступні роки відбулося подальше скорочення питомої ваги державної власності. Це означає, що роздержавлення набуває з кількісного боку характеру колективізації у формі створення колективної трудової і колективної капіталістичної власності (об'єднання декількох індивідуальних капіталістів в акціонерне товариство). Державні підприємства викуплені трудовими колективами. Проте через труднощі з акціонуванням підприємств, наступною політикою держави (передусім податковою) та інших причин, вони по суті так і не перетворилися на відкриті акціонерні товариства.

Всупереч економічному змісту акціонерних підприємств, на законодавчому та виконавчому рівнях та ряді наукових досліджень приватизація необгрунтовано ототожнюється з роздержавленням, тобто приватизацією називають і створення акціонерних товариств відкритого типу, і викуп підприємства трудовими колективами, і малу приватизацію. У багатьох урядових документах йдеться про приватизацію, хоча насправді нерідко – це процес корпоратизації. Але на практиці буває й навпаки. Так, метою реформування підприємства є створення акціонерного товариства, а замість цього, користуючись правовою безграмотністю та політичною пасивністю рядових працівників, а також недосконалістю законодавства, деякі керівники намагаються стати фактичними власниками приватизованих підприємств [13, с. 15]. Такі порушення чинного законодавства знижують мотивацію до праці, підвищують соціальну напруженість у трудових колективах. Тому роздержавлення зумовлює не процес поєднання працівників із засобами виробництва як співвласників-акціонерів, а ще більше їх відчуження, розкол суспільства на клас капіталістів і безправних пролетарів.

Найбільше можливостей і перспектив щодо піднесення економіки України мають акціонерні товариства відкритого типу – корпорації. Як уже зазначалося, акціонерна форма власності є специфічною власністю, яка поєднує індивідуальні та колективні начала, тобто є приватно-колективною з переважанням колективних засад. Тому для акціонерного підприємства притаманні такі риси:

- належить колективу власників, які використовують її як капітал;
- фізичні та юридичні особи, які входять до об'єднання акціонерів, також використовують свої кошти як капітал;
- в умовах, коли акціонер стає працівником даного підприємства (або навпаки), він виступає у двох іпостасях – власника й працівника.

В акціонерній формі власності завдяки поєднанню приватного інтересу (через часткову участь) та колективного використання засобів виробництва поєднуються особисті та колективні інтереси акціонерів; з'являється можливість довести концентрацію капіталу до оптимального рівня, підвищуючи ефективність виробництва.

Гнучкість і багатоплановість акціонерної форми у різних економічних умовах визначають її відмінну особливість і широке розповсюдження у світовій практиці. На цій основі можна стверджувати, що у перехідній економіці України оптимальною формою власності, враховуючи досягнутий рівень концентрації виробництва, повинна стати саме акціонерна власність. Тим більше, що поява акціонерних товариств як нової форми виробничих відносин – явище не випадкове, а закономірне, зумовлене розвитком капіталістичного виробництва та переростанням продуктивними силами вузьких рамок існуючих форм власності.

Корпоратизація в Україні відбувається високими темпами. Це пов'язане з тими кон'юнктурними характеристиками, які притаманні нинішньому стану економіки країни: розірвання економічних зв'язків, диспропорції між грошовими доходами, заощадженнями і товарною масою, інфляційні процеси. У цій ситуації акціонування дає змогу шляхом продажу акцій серед постачальників і споживачів налагодити втрачені зв'язки, через придбання акцій компаній, що випускають дефіцитну продукцію, отримати доступ до неї. Розміщення акцій (роздержавлених і заново створених підприємств) дає змогу залучити грошові ресурси у виробництво. Дивіденди і зростаюча (хоча б потенційно) ринкова ціна акцій дають змогу захистити грошові кошти від інфляції.

Узагальнюючи сказане вище, можна стверджувати, що головне пояснення такої розповсюдженості акціонерної форми власності полягає не у характеристиках сучасної економічної ситуації, які підштовхують до корпоратизації, а в можливостях, які надає саме акціонерна форма власності. Серед таких можливостей можна назвати такі:

- розширення джерел нагромадження капіталу підприємства;
- демократизація управління підприємством, стає можливим вплив працівників на управлінські рішення;
- зростання стимулів до праці, матеріальної зацікавленості, адже від прибутку залежать дивіденди кожного працівника;
- мотиваційний механізм "спирається" не на відносини власності на засоби виробництва, а головним чином на відносини власності на результати праці;
- прискорення обігу капіталу завдяки чіткому налагодженню зв'язків з постачальниками і підрядниками через продаж акцій, удосконалення відносин спеціалізації, кооперування тощо;
- існує можливість послабити диспропорції в економіці за допомогою акумулювання заощаджень населення, спрямування цих коштів у ту сферу економіку, яка терміново потребує капіталовкладень.

Поряд із цим необхідно відзначити, що акціонерна форма власності не позбавлена також деяких недоліків, а саме:

- банкрутство дрібних акціонерів у періоди криз та через фінансові махінації;
- можливість контролю крупних корпорацій над дрібнішими компаніями через закупівлю контрольного пакета акцій;

- акціонерна форма підприємництва може застосовуватися як засіб економічного примусу для викупівлі окремих нерентабельних підрозділів рядовими акціонерами;
- розбіжності між функціями власності і контролю інколи негативно впливають на необхідну гнучкість оперативного управління корпорацією. Розподіл функцій власності та контролю може призвести до виникнення соціальних суперечностей (конфліктів) між менеджерами й акціонерами корпорації;
- акціонерне товариство сплачує більші податки в розрахунку на одиницю отриманого прибутку, ніж інші організаційні форми бізнесу. Адже оподаткування підлягає спочатку отриманий корпорацією прибуток, а потім – дивіденди акціонерів, тобто може виникнути проблема подвійного оподаткування;
- існують потенційні можливості для зловживань із боку посадових осіб. Наприклад, керівництво корпорації може організувати емісію акцій для покриття збитків, спричинених безгосподарністю певних структурних ланок.

На нашу думку, саме через поєднання позитивних та негативних рис акціонерної власності розкривається її економічна суть.

У 1991 р. з проголошенням незалежності України особливого значення набувають власні українські закони та нормативні акти. Це Закони України "Про господарські товариства" від 9 вересня 1991 року та "Про цінні папери і фондову біржу" від 18 червня 1991 року. [14, 15]. Відповідно до цих законів, акціонерними товариствами визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку. Акціонерним називається товариство, статутний фонд якого розподілений на певну кількість акцій рівної номінальної вартості, кожен з учасників якого несе відповідальність за зобов'язаннями тільки своїм майном. Історія розвитку акціонерних товариств показує, що спочатку вони виникли як форма організації капіталістичної власності. Однак у міру розповсюдження цієї форми в її сферу почали залучатися все більш широкі верстви населення через систему участі, а останнім часом – за допомогою інвестиційних компаній. Відмінною рисою у наш час стало широке використання акціонерних форм для перетворення працівників АТ у власників, причому працівників не вищої, а середньої і нижчої ланок.

Характерною особливістю акціонерного товариства є те, що загальний капітал підприємства утворюється шляхом з'єднання не тільки великих, але й дрібних і найдрібніших грошових нагромаджень з різних джерел. Акціонерні товариства є універсальним засобом акумулювання вільних грошових нагромаджень для фінансування великих промислових, торгівельних, транспортних та інших підприємств. У цьому значенні акціонерне товариство – якісно більш розвинена форма, ніж отримання грошового кредиту. Крім того, в акціонерній власності не так помітні особливості конкретних видів капіталу (продуктивного, торгового, банківського), за рахунок чого капітал набуває високої мобільності.

Акціонерні товариства являють собою подальший розвиток капіталістичних об'єднань на пайовій основі, який ішов по лінії все більшого обмеження відповідальності учасників об'єднання, а також способу вступу і виходу з товариства. Між приватним підприємством з великою кількістю праців-

ників та акціонерним товариством існує цілий ряд перехідних рівнів, основними з яких є повне товариство, товариство з додатковою відповідальністю, командитне товариство. У повному товаристві існує солідарна відповідальність усіх членів, що наближає його до приватного підприємства. У товаристві з додатковою відповідальністю вже частково є обмеження відповідальності фізичних осіб – учасників товариства. У командитному товаристві, крім фізичних осіб, можуть брати участь юридичні особи. Вступ до командитного товариства та вихід із нього можливі лише за згоди всіх учасників. В акціонерному товаристві уперше здійснений розподіл капіталу на акції і вільний продаж їх поряд з обмеженою відповідальністю створює особливу привабливість АТ для інвесторів.

Загалом, акціонерне товариство являє собою об'єднання індивідуальних капіталів та залучення грошових нагромаджень різних верств населення для здійснення певної господарської діяльності шляхом випуску акцій. Акція є свідоцтвом про внесення учасниками цього товариства рівновеликих вкладів у загальний капітал товариства та про право акціонера на отримання щорічного доходу за результатами діяльності товариства, на участь в управлінні його діяльністю та на частину майна у випадку ліквідації товариства. При цьому відповідальність акціонера обмежується виключно сумою його внеску до загального капіталу акціонерного товариства. Тільки за рішенням акціонерного товариства або у випадку його ліквідації капітал у його натуральній формі може спрямовуватися на погашення вимог за акціями.

Таким чином, акція виступає особливою формою мобілізації коштів фізичних та юридичних осіб. З її допомогою найбільшою мірою досягається відображення частки доходу від реального процесу виробництва. Водночас акція відображає не лише рух реального капіталу, але й фіктивного капіталу, а також процес привласнення результатів їхнього обороту різними суб'єктами. Суть акції не лише в тому, що власник має певний пай у підприємстві, а в тому, що цей пай набуває можливості обертатися на фондовому ринку, а акціонер може певною мірою контролювати діяльність підприємства (звичайно, можливості контролю залежать від кількості акцій) і отримувати дивіденди на акції. Крім того, він має змогу реалізувати свої акції й отримати приріст фіктивного капіталу.

Акції бувають кількох видів: іменні, на пред'явника, прості, привілейовані. Громадяни вправі бути власниками, як правило, простих іменних акцій. Проста акція дає право на отримання доходу й право участі в управлінні справами товариства. Величина дивіденду не фіксується в ній, вона залежить від величини прибутку. Привілейована акція дає право на отримання заздалегідь певного дивіденду (незалежно від величини прибутку) і право на переважне задоволення вимог у випадку ліквідації акціонерного товариства. Однак власники привілейованих акцій позбавляються права на участь в управлінні справами товариства.

Можливість зближення праці і власності, яку надає акціонерна форма, є для України особливо важливою, оскільки дає змогу перейти до таких форм господарювання, які здатні ефективно функціонувати в умовах регульованої

ринкової економіки, і водночас не несуть у собі потенційно (або несуть мінімальною мірою) тенденції соціальної поляризації. Останнє для товариства з тривалим пануванням зрівнялівки могло б мати трагічні наслідки. Специфічна особливість саме акціонерного товариства (це давно усвідомили керівники корпорацій на Заході) полягає ось у чому. Коли працівник, зайнятий на підприємстві, що належить акціонерному товариству, володіє хоча б незначним пакетом акцій "своїх" компанії, у нього з'являється так зване "почуття господаря", незважаючи на те, що його власна участь в управлінні справами товариства швидше всього мінімальна. У результаті пом'якшуються відносини між адміністрацією і працівниками, підвищується продуктивність праці, відбувається зближення праці і власності.

Таким чином, акціонерна форма власності – це особливий суспільний, правовий, фінансовий та організаційний інститут, що формує розвиток капіталістичних об'єднань на пайовій основі. Економічний зміст акціонерної форми власності полягає в тому, що за характером присвоєння засобів виробництва це є колективний тип власності, а за характером присвоєння результатів праці – індивідуально-колективний. Конкретні характеристики цієї форми власності залежать від тих суб'єктів, які об'єдналися в акціонерне товариство та конкретних умов цього об'єднання. Загалом акціонерна форма власності належить до колективного її типу.

Нам представляється, що у сучасних умовах розвитку економіки України оптимальною формою власності (особливо у промисловості), враховуючи досягнутий рівень концентрації виробництва, може стати акціонерна власність. Тим більше, що поява акціонерних товариств як нової форми економічних відносин – явище не випадкове, а закономірне, зумовлене об'єктивним розвитком товарно-грошових відносин. Акціонування як засіб максимальної мобілізації існуючих ресурсів і стимулів підвищення ефективності господарювання може стати одним із головних кроків на шляху до становлення соціально орієнтованої ринкової економіки.

Література

1. Чечетов М. Трансформація відносин власності в Україні// Економіка України. – 2004, № 9. – С. 4-13.
2. Рибалкін В., Мамичева Л. Акціонерна власність – внутрішня основа формування та функціонування соціального ринкового господарства// Економіка України. – 1998, № 2. – С. 45-52.
3. Бастрига І. Виступ на VIII з'їзді Українського союзу промисловців і підприємців// Збірник матеріалів з'їзду. – К.: Віра Інсайт, 2000. – С. 29.
4. Кудин С.І. Акціонерна власність в умовах ринкової трансформації економіки України/ авт. дис. – Львів. – 2003. – 21 с.
5. Петюх В.Н. Рыночная экономика: настольная книга делового человека. – К.: Урожай, 1995. – 432 с.
6. Гальчинський А. Власність, яка вона є: чи зможемо подолати глибоку деформованість// [http:// www.zn.kiev.ua](http://www.zn.kiev.ua)
7. Маркс К. К критике политической экономии. Маркс К, Энгельс Ф. Соч. – 2-е изд, т.13, с. 3-167.
8. Інформаційний бюлетень Державного комітету статистики України. – Ужгород: "ІВА". – 1999, № 10-12.
9. Логвиненко В., Лазня І. Організаційно-економічні форми приватизації// Економіка України. – 1993, № 10. – С. 34-40.
10. Рибалкін В.О., Лазня І.В. Теорія власності. – К.: Логос, 2000. – 278 с.

11. Закон Української РСР "Про власність"// Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991, № 20.
12. Сірюк Р. Приватизація стратегічних об'єктів// Цінні папери України. – 25.03. – 2004. – С. 15.
13. Чижова В. Регіональні особливості зміни форми власності в Україні// Економіка України. – 1999, № 7. – С. 36-42.
14. Закон України "Про господарські товариства"// Відомості Верховної Ради України. – 1991, № 49.
15. Закон Української РСР "Про цінні папери та фондову біржу"// Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991, № 3.

УДК 631.1.027

І.Р. Оленич – Львівська НАВМ ім. С.З. Гжицького

ВПЛИВ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ НА РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

З'ясований вплив стратегій маркетингу на результати діяльності підприємств.
Проаналізовано види стратегій маркетингу, які перевищені на ринку України.

*I.R. Olenych – Lviv National academy of veterinary
medicine named after S.Z. Gzhycki*

Influence of marketing strategies on the results of activity of enterprises

At was found out the influence of marketing strategies on the results of the activity of enterprises. Types of marketing strategies, which are exceeded at the market of Ukraine were analysed.

У науковій літературі аналіз результатів діяльності підприємств на основі їх порівняння з власними плановими завданнями є достатньо реалістичним методом. У цьому випадку менеджери підприємства встановлюють власні критерії успіху на основі врахування особливостей ринків, що обслуговуються і можливостей підприємства. Найкращі результати діяльності порівняно з плановими завданнями продемонстрували підприємства, які працювали на нових ринках і виводили на ринок нові продукти. Вони проводили ринковий пошук і намагались відкрити і використати нові ринкові можливості. Також успішними були підприємства, які використовували стратегію поступового росту. Ці підприємства продемонстрували кращі результати і за фінансових та маркетингових критеріїв. Найменш успішними були підприємства, що у своїй стратегії використовували недиференційований і широкий підхід до охоплення ринку.

Серед методів аналізу результатів економічної діяльності на основі власних оцінок найбільш об'єктивним вважається аналіз на базі порівняння з результатами діяльності основних конкурентів. Цей підхід дає змогу контролювати відмінності в ринковій динаміці, які властиві різним галузям.

Найвищий відсоток підприємств, що покращили результати своєї діяльності порівняно з минулим роком спостерігався у підприємств з стратегією оборони на основі високої якості і на основі низьких цін. Ці підприємства були кращими в області маркетингових показників (об'єм продаж, доля ринку), а також фінансових (рентабельність). Підприємства, що вико-